

Cite: Kalashnikova, Tetiana, & Gerasymenko, Iryna (2024). Sotsialna polityka yak chynnyk zabezpechennia zhyttestiikosti derzhavy [Social Policy as a Factor Ensuring State Sustainability]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 3 (57), 59—78. <https://doi.org/10.15407/dse2024.03.059>

<https://doi.org/10.15407/dse2024.03.059>

УДК 330+316.4

JEL Classification: B 30, O 10

ТЕТЯНА КАЛАШНІКОВА, канд. екон. наук, пров. наук. співроб.

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: tatank@meta.ua

ORCID: 0000-0002-7963-3155

ІРИНА ГЕРАСИМЕНКО, голов. інженер

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: irina_gera@ukr.net

ORCID: 0009-0001-6465-7605

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ

В умовах, коли українська державність зазнає найсерйознішого виклику в своїй новітній історії, актуалізується питання щодо пріоритетів державної політики в соціально-економічній сфері. Метою статті визначено дослідження місця і ролі соціальної політики у процесі забезпечення життєстійкості держави. Для формування основних положень дослідження використано загальнонаукові методи аналізу і синтезу, узагальнення, класифікації, системного аналізу, а також графічний метод для візуалізації отриманих результатів. У роботі проаналізовано сучасну науково-теоретичну платформу і базові дефініції поняття «життєстійкість», досліджено специфіку та сталий контекст використання споріднених з ним термінів — життєздатність, стійкість та резильєнтність, запропоновано системний погляд на життєстійкість держави та виокремлено її складові. Соціальна політика розглядається як елемент системи управління соціальними процесами, що безпосередньо впливає на життєстійкість українського соціуму. На сучасному етапі розвитку глобальної економіки людина виступає головним джерелом економічного зростання, а якість людського потенціалу є

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

запорукою конкурентоздатності держави. Зважаючи на це, багатократно зростає важливість соціальної та гуманітарної політики. Економічна політика, отримання прибутку стає не самодостатньою діяльністю, а має бути спрямована на людину, розкриття потенціалу особистості і формування якісного людського потенціалу держави. Тому, оцінюючи соціальну політику, слід пам'ятати про цінність людини, зокрема економічну, і про необхідність відповідних інвестицій — у безпеку, систему охорони здоров'я, покращення умов праці задля розвитку цього ресурсу. Показано зв'язок між такими елементами життєстійкості держави вищого рівня, як життєстійкість економіки і життєстійкість соціуму. Саме у соціумі — родині, громаді, за місцем навчання — відбувається формування особистості, вона набуває певної фізичної кондиції, освіти, професійні навички і кваліфікацію, соціальні зв'язки. Таким чином формується людський і соціальний капітал як ресурс розвитку економіки і, відповідно, її стійкості і життєстійкості. Водночас економіка генерує матеріальні і фінансові ресурси, необхідні для фізичного існування окремо взятого індивіда та його розвитку, а також для існування соціуму загалом, зокрема об'єктів соціальної і інженерної інфраструктури. Проведений аналіз наглядно демонструє важливість соціальної політики як соціального інституту життєстійкості держави.

Ключові слова: життєстійкість держави, життєстійкість соціуму, життєстійкість економіки, соціальна політика, соціальна згуртованість.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. В умовах кризових явищ, що спричинені глобальними викликами та пандеміями, швидкою зміною клімату, прискореними темпами урбанізації та технологічного розвитку, одним з головних аспектів державної політики є збереження стабільності функціонування соціально-економічної системи. Сьогодні Україна знаходиться в епіцентрі геополітичного конфлікту — військова агресія РФ поставила державу перед новими викликами. Передусім — це гуманітарна криза, спричинена масовою вимушеною міграцією. Руйнування ключових об'єктів цивільної інфраструктури, сільського господарства, бізнесу зумовлює значні економічні збитки, несе загрозу екологічної та енергетичної кризи. Не менш небезпечними є соціальні і психологічні наслідки: втрата здоров'я та життя, перманентний стрес, тяжкі психоемоційні травми збільшують навантаження на системи охорони здоров'я та соціального захисту, погіршують ментальний стан суспільства. Політична нестабільність та почуття невизначеності призводять до розколів у суспільстві та руйнування соціальної згуртованості; інформаційні війни, що базуються на дезінформації і місінформації, підривають віру людей у державні інституції. В такий час непередбачуваних і стрімких подій, що докорінно змінюють життя суспільства і окремих його громадян, зростає необхідність формування комплексної стратегії для забезпечення життєздатності держави.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичне поле досліджень проблеми життєстійкості досить широке і різновекторне. Найчастіше термін використовують стосовно стану окремого індивіда, однак у випадку характеристики функціонування економічної системи більш уживаним є термін

«стійкість»: мова йде саме про здатність протистояти викликам економічного змісту.

Найбільш узагальнене поняття про життєстійкість, пов'язане з адаптивними можливостями системи та її здатністю до самовідтворювання, пропонує А. Мастен (A. Masten) [1]. Життєстійкість у поєднанні зі стійкістю розглядають зарубіжні вчені Ф. Льозель, Е. Блізенер та П. Кеферл (F. Lösel, T. Bliesener & P. Köferl) [2]. Семантика поняття стійкості у сфері суспільних досліджень базується на загальній теорії систем — процеси формування стійкості складних систем та їх спільні риси досліджує К. Холлінг (K. Holling) [3].

Основні наукові підходи до визначення сутності економічної стійкості на макро- і мікрорівнях виділяє у своїй публікації М. Савченко (M. Savchenko) (диференціюючи по чотири для кожного рівня) [4]. Зміст поняття резильєнтності (стресостійкості) на макрорівні через його соціетальний, економічний та соціальний вимір розкривають такі відомі вчені як В. Геєць, Т. Бурлай та В. Близнюк (V. Hejets, T. Burlai & V. Blyzniuk) [5]. Частина дослідників, серед яких О. Колодизев і К. Нужний (O. Kolodiziev & K. Nuzhnyi), схильна ототожнювати стійкість і рівновагу соціально-економічної системи мікрорівня [6]. В. Іванов (V. Ivanov) у дослідженні розглядає стійкість як здатність економічної системи не відхилитися від свого стану (статистичного або динамічного) за різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливів за рахунок ефективного формування, використання фінансових та інших механізмів [7].

Проблеми забезпечення національної стійкості у сфері національної безпеки входять до кола наукових інтересів багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. С. Пирожков, Є. Божок і Н. Хамітов (S. Pyrozhkov, Ye. Bozhok & N. Khamitov) визначають національну стійкість «як стратегію забезпечення збалансованості розвитку та успішного протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам, і більше того, як передбачення викликів та пошук відповідей на них заради гідної самореалізації та гуманістичного розвитку людини» [8]. П'ятиетапний синтез системи забезпечення національної стійкості пропонують у своїй роботі А. Лепіхов і Г. Храпач (A. Lepikhov & H. Khrapach) — зокрема, автори наголошують на важливості протидії гібридним загрозам [9]. О. Резнікова (O. Reznikova) у публікаціях докладно розглядає особливості процесу формування національної стійкості та його впливу на державну політику, здійснює аналіз існуючих у світі практик забезпечення національної стійкості з точки зору можливості їх імплементації в Україні, а також пропонує міждисциплінарну теоретичну основу для розроблення механізмів забезпечення національної стійкості [10, 11]. Схожої думки дотримуються О. Новікова та Я. Остафійчук (O. Novikova & Ya. Ostafychuk), які, досліджуючи у своїй роботі [12] наукові підходи до трактування резильєнтності, зазначають, що «існуючі моделі забезпечення

національної стійкості можуть набути нових якостей з урахуванням здобутків міждисциплінарних досліджень щодо резильєнтності, у яких приділено особливу увагу соціально-поведінковим чинникам розвитку соціально-економічних систем». Також автори розглядають соціально-трудова сферу як чинник забезпечення національної стійкості, акцентують увагу на «безпекових» аспектах соціально-трудоного розвитку і пропонують розширену дефініцію «збалансований і стійкий до зовнішніх впливів соціально-трудоного розвитку».

Багато наукових публікацій (переважно психологічні дослідження) присвячено проблемам забезпечення життєстійкості індивіда. Термін введено до психологічної науки американським психологом С. Мадді (S. Maddi), який розглядає життєстійкість особистості з точки зору її інтегративних якостей і здатності зберігати внутрішню гармонію [13]. М. Шефер, Т. Шіппі і К. Ферраро (M. Shefer, T. Shippy & K. Ferraro), визначаючи сутність цього поняття, роблять акцент на здатності індивіда мобілізувати ресурси для подолання кризової ситуації [14], Ф. Уолш (F. Walsh) приділяє особливе значення родинним зв'язкам у формуванні життєстійкості людини [15].

Серед наукових досліджень життєстійкості на особистісному рівні окремо виділено проблему життєстійкості дітей — її залежність від родинних і соціальних факторів у своїй роботі описують М. Руїс-Казарес, Я. Гуздер, С. Руссо та Л. Дж. Кірмаєр (M. Ruiz-Casares, J. Guzder, C. Rousseau & L. J. Kirmayer) [16].

Аналіз теоретичного добутку показує, що одним з ключових аспектів для формування життєстійкості соціуму виступає соціальна згуртованість — ця категорія всебічно розглянута в працях дослідників: Е. Дюркгейма (E. Durkheim) [17], Р. Мертона (R. Merton) [18], Т. Парсонса (T. Parsons) [19], А. де Токвіля (A. De Tocqueville) [20], Ф. Фукуями (F. Fukuiama) [21], Р. Дж. Оксоби (R. J. Oksobi) [22], М. Геддеса (M. Geddes) [23] та інших видатних науковців.

Метою даної статті є дослідження місця і ролі соціальної політики у процесі забезпечення життєстійкості держави.

Новизна статті. Удосконалено науково-методологічний підходи до оцінювання національної соціальної політики через визначення її ролі в життєстійкості держави. Виокремлено основні елементи життєстійкості держави, показано зв'язок між такими її елементами вищого рівня, як-от життєстійкість економіки і життєстійкість соціуму. Проведений аналіз наглядно демонструє важливість соціальної політики в контексті підтримання життєстійкості населення і соціуму загалом. Доведено, що соціальна політика є соціальним інститутом життєстійкості держави.

Методи. Застосовано загальнонаукові методи аналізу і синтезу, узагальнення, класифікації, системного аналізу, аналізу наукових літературних джерел, графічний метод — для візуалізації результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі досить часто зустрічається поняття «життєстійкість», найчастіше — стосовно стану окремого індивіда. У випадку характеристики функціонування економічної системи більш уживаним є термін «стійкість», мова йде про здатність протистояти саме економічним викликам.

Поняття «життєстійкість», яке ми використовуємо в контексті нашого дослідження, близьке до визначення життєздатності. Слід зазначити, що канонічне розуміння цього терміна ще не сформовано. Так, у психологічних роботах частіше використовують термін «життєздатність», у соціологічних — «життєстійкість».

Найбільш узагальнено життєстійкість визначається як позитивна адаптація при зіткненні з ризиком або із несприятливою ситуацією, здатність динамічної системи протистояти труднощам і відтворюватися після руйнування [1]. Життєстійкість можна розглядати як один із процесів (позитивних факторів), що зменшують вразливість, поряд із стійкістю, адаптацією, пристосованістю, контролем над ситуацією [2].

З точки зору системного аналізу категорія «стійкість» є досить розвиненою (теорія стійкості систем). Концепт стійкості в галузі суспільних досліджень базується на загальній теорії систем, зокрема на закономірностях формування та функціонування складних систем. Спільні риси у формуванні стійкості різних за своєю природою складних систем були визначені К. Холлінгом через поняття внутрішнього «капіталу» системи, що «абсорбує» (поглинає) зовнішні впливи й уможливує позитивні системні зміни, зберігаючи за цих умов її структуру й основні функції [3]. Крім того, вчений розмежував поняття «стійкість» та «стабільність», розуміючи під стабільністю системи її здатність повертатися до стану рівноваги після тимчасового порушення [11, с. 22—23].

Стійкість характеризує стан об'єкта стосовно зовнішніх впливів — стійкішим є такий його стан, який, за рівних зовнішніх впливів і внутрішніх зрушень схильний до менших змін, відхилень від попереднього. Умовою стійкості до зовнішніх впливів є внутрішні властивості самого об'єкта. Стійкість — зовнішній прояв внутрішньої структури об'єкта. Для того щоб підвищити його стійкість до впливу різних чинників, необхідно, перш за все, удосконалювати сам об'єкт [4, с. 6].

Виходячи з аналізу зазначених досліджень, а також тематичних глосаріїв з питань стійкості, розроблених низкою дослідницьких центрів, зокрема Стокгольмського центру стійкості (SRC) [24], Альянсу стійкості [25], Міжнародного інституту з питань відновлення після катастроф (DRI) [26] та, крім того, праць інших авторів, можна зробити висновок про те, що в узагальненому вигляді поняття «стійкість» характеризує реакцію об'єкта на певні зовнішні подразники, його здатність адаптуватися до їх впливів без значної втрати функціональності. На основі аналізу різних дослід-

Рис. 1. Соціальна політика як чинник забезпечення життєстійкості держави
 Джерело: побудовано Т. Калашніковою.

ницьких підходів щодо змісту міждисциплінарного концепту стійкості можна дійти висновку, що він будується навколо здатності складних систем реагувати на негативні впливи у такий спосіб, який дозволяє їм не втратити свою функціональність і здатність до розвитку [11].

Також поняття стійкості вкоринилось у суспільній думці у симбіозі з екологічною стійкістю і має тісний зв'язок з цілями сталого людського розвитку: «стійкий розвиток», «сталий розвиток», «цілі сталого людського розвитку» — це ті терміни, які увійшли до наукового обігу у зв'язку з цією проблематикою.

Зупинимось докладніше на розкритті змісту категорії «життєстійкість» стосовно держави. На нашу думку, життєстійкість держави включає життєстійкість як економіки, так і соціуму (рис. 1) — і вони пов'язані між собою. Людина є головною рушійною силою економічних процесів усіх рівнів, усіх галузей, економічних переходів. Змінюється тільки співвідношення категорій праці (фізична або розумова), за допомогою якої людина бере участь у виробничій діяльності. У соціумі — родині, громаді, за місцем навчання — відбувається формування особистості, там вона набуває певної фізичної кондиції, освіти, професійні навички та ква-

ліфікацію, соціальні зв'язки. Таким чином формується людський і соціальний капітал як ресурс розвитку економіки і, відповідно, її стійкості і життєстійкості.

У той саме час економіка генерує матеріальні і фінансові ресурси, необхідні для фізичного існування окремо взятого індивіда та його розвитку, а також для існування соціуму загалом, зокрема об'єктів соціальної та інженерної інфраструктури (цей зворотний зв'язок на схемі не позначено, щоб не захаращувати її). Суто ринковий механізм розподілу ресурсів має вади, які позначають терміном «провали ринку», тому держава втручається в процес розподілу економічних благ, і роль соціальної політики в цьому процесі важко переоцінити. Соціальна політика відіграє важливу роль, коли мова йде про процеси забезпечення життєстійкості соціуму, оскільки вона покликана опікуватися незахищеними верствами населення, слідкувати за дотриманням мінімальних соціальних нормативів — і відповідні інституції беруть участь у їх встановленні.

В узагальненому вигляді «під станом стійкості економічної системи розуміється її здатність після несприятливого відхилення за межі допустимого значення повернутися в стан рівноваги за рахунок ресурсів» [4, с. 7]. Протягом останніх десятиліть проблемами стійкості системи активно займалися вчені-економісти. Характеристика стійкості властива економічним об'єктам різних рівнів — так, деякі дослідники виокремлюють стійкість підприємства (організації), галузі, національного господарства. А. Гриценко (А. Grytsenko), наприклад, зазначає, що пріоритетним завданням урядової політики постає забезпечення стійкості (резильєнтності) економічної системи як здатності зберігати функціональність і відновлюватися після шоків різних чинників — а в умовах невизначеності дестабілізаційних зовнішніх впливів ця стійкість багато в чому залежить від національної укоріненості виробництва [27].

В. Геєць, Т. Бурлай та В. Близнюк визначають економічну резильєнтність як здатність національної економіки справлятися, відновлюватися та реконструюватися після потрясінь з тим, щоб надалі підвищити добробут і зменшити вразливість населення та бізнесу, і вона розглядається як поєднання макро- та мікроекономічної стійкості [5]. Натомість макроекономічна резильєнтність розкладається на два компоненти: статичну стійкість, тобто здатність обмежити величину негайної втрати доходу чи активів під впливом кризи; і динамічну стійкість, тобто здатність до швидкої посткризової реконструкції та відновлення. Мікроекономічна резильєнтність характеризується рівнем збитків, які несуть домогосподарства (особливо з різним достатком) під час криз, ступенем їх адаптованості до майбутніх шоків впливів, а також станом національної системи соціального захисту, включаючи соціальне страхування як механізм розподілу соціальних ризиків і підтримки найвразливіших верств населення.

Доволі активно на сучасному етапі суспільного розвитку відбувається формування змісту категорії «національна система стійкості», що має своє відображення у законодавстві та у дослідженнях науковців. Так, у 2020 р. була прийнята Стратегія національної безпеки України¹, де важливим елементом національної безпеки визначено запровадження національної системи стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз. Поняття «стійкість» у цьому документі трактується «як здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища і підтримувати стале функціонування, зокрема, шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей». Про мету впровадження «національної системи стійкості» зазначено також у Річній національній програмі під егідою Комісії Україна — НАТО на 2020 р.², яку планувалося здійснити до кінця 2025 р. Наступного року Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/2021 була схвалена «Концепція національної системи стійкості», де національна стійкість визначена як «здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження й характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій»³. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2023 р. № 1025-р затверджено План заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 р., який складається з п'яти послідовних пунктів, що підлягають виконанню впродовж двох років: 1) ідентифікація загроз, виявлення вразливостей, оцінювання та пріоритезація ризиків національної безпеки; 2) запобігання виникненню загроз і настанню кризових ситуацій; 3) реагування на загрози і кризові ситуації; 4) подолання наслідків виникнення загроз або настання кризових ситуацій, а також відновлення сталого функціонування; 5) проведення моніторингу реалізації та аналізу ефективності ухвалених рішень⁴. Національна стійкість має

¹ Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

² Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна — НАТО на 2020 рік: Указ Президента України від 26.05.2020 р. № 203/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/2020#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

⁴ Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.11.2023 р. № 1025-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

тісний зв'язок і взаємозалежність зі сталим людським розвитком, тож не можна оминати увагою такий важливий документ соціальної спрямованості як «Стратегія людського розвитку до 2025 року», що була затверджена Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225/202, що визначає п'ять стратегічних і 33 оперативні цілі та основні завдання, які стоять перед державою у сфері людського розвитку, а також індикатори досягнення цілей, що забезпечує можливість проведення моніторингу, ефективного планування, належного оцінювання соціальних інвестицій у людський потенціал⁵. Докладний План заходів з реалізації Стратегії людського розвитку ухвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1617-р⁶.

Автори роботи [28] визначають поняття «національна стійкість» як здатність держави і суспільства ефективно протидіяти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватись до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування до, під час і після кризи, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги, а категорію «національна система стійкості» — як комплексний механізм взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадянського суспільства, а також цілеспрямованих дій, методів, чинників і механізмів, що гарантують збереження безпеки і безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави до, під час і після кризи.

Необхідність реагування на загрози та кризові ситуації потребує наявності відповідних суб'єктів, спроможностей і механізмів, здатних забезпечити пристосування до змін та ефективно подолання небезпечних явищ і криз у різних сферах [11, с. 35].

Схожу позицію обґрунтовують С. Пирожков, Є. Божок і Н. Хамітов — у своїй роботі вони зазначають, що синонімом національної резильєнтності виступає резильєнтність цивілізаційної суб'єктності країни, яка, по суті, і є фундаментальною запорукою національної безпеки. Автори визначають резильєнтність як здатність давати відповідь на виклики, протидіяти загрозам, зберігаючи автентичність (цінності) і набуваючи адекватності (поведінкову адаптацію). Кінцевою метою і сенсом національної резильєнтності слід вважати саме цивілізаційну суб'єктність, яка, в свою

⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»: Указ Президента України від 02.06.2021 р. № 225/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

⁶ Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021—2023 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 р. № 1617-р. URL: [https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-lyudskogo-rozvitku-na-20212023-roki-1617-091221](https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-strategiyi-lyudskogo-rozvitku-na-20212023-roki-1617-091221) (дата звернення: 01.07.2024).

чергу, існує заради успішного й гуманістичного розвитку людини. З іншого боку, автори осмислюють національну резильєнтність не просто як здатність, а як стратегію, а саме окреслений спосіб набуття і розвитку резильєнтності та її інституційного забезпечення [8, с. 76].

Резильєнтність як стратегія відповіді на деструктивні виклики та випередження загроз цивілізаційній суб'єктності країни у сучасному кризовому світі потребує здійснення як мінімум трьох принципових етапів: 1) аналітичного, 2) практичного та 3) постаналітичного. Перший етап включає моніторинг реальних подій та ситуацій у світі з метою передбачення конкретних внутрішніх або зовнішніх викликів і загроз, відділення перших від других, їх класифікацію та виявлення взаємозв'язків, а також вироблення плану дій щодо їх випередження, нейтралізації та протидії ним. На другому етапі відбувається практичне здійснення нейтралізації деструктивних викликів та загроз. На третьому етапі здійснюється аналіз результатів та наслідків практичного етапу, що стає основою для корекції практичних дій. Перший і останній етапи в їх теоретичних і методологічних вимірах потребують значного інтелектуального потенціалу, який може забезпечити взаємодія аналітиків та експертів з представниками органів виконавчої влади, відповідальних за національну безпеку держави [8, с. 77].

За результатами аналізу наукових досліджень вітчизняних науковців доцільно констатувати, що словосполучення «національна система стійкості» слід вважати не суто теоретичним конструктом, а об'єктом реалізації певного проекту у сфері державного будівництва.

Стосовно соціального життя вживаними є терміни «життестійкість» і «життездатність», особливо поширені у психології. Вони ґрунтуються на теорії життестійкості західної психології і соціології, згідно з якою життездатність особистості визначається рядом факторів, які належать до різних рівнів: макро-, мікро- та особистісного. Життестійкість досліджується на індивідуальному і соціальному рівнях. Термін було введено у психологічну науку американським психологом С. Мадді, котрий визначав його як особливу інтегративну якість особистості, певну систему поглядів і переконань, що дають змогу витримувати стресову ситуацію, позитивно сприймаючи довколишню дійсність і, відповідно, зберігати внутрішню рівновагу та гармонію [13, с. 85—112].

М. Шефер, Т. Шіппі і К. Ферраро [14] розуміють життестійкість як процес подолання важкої / негативної ситуації шляхом активації (мобілізації або реконфігурації) індивідуальних і соціальних ресурсів за умови суб'єктивної оцінки ситуації як негативної або небажаної. Ресурси включають такі види:

- матеріальні ресурси;
- індивідуальні характеристики;
- ресурси соціальної підтримки;

- соціальний статус;
- відносини всередині родини тощо.

З наведеного визначення можна зрозуміти, що одним із важливих факторів життєстійкості є суб'єктивна оцінка ситуації як негативної або небажаної. Автори роботи [14] визначають життєстійкість як певний вольовий (добровільний, усвідомлений), цілеспрямований набір відповідей, що здійснюється акторами з метою протистояти небажаним для них подіям. Вирішальне значення надається акту визнання ситуації як негативної. Наявність такої суб'єктивної оцінки дослідники вважають важливою, оскільки те, що є надзвичайною ситуацією для однієї особи, іншою може сприйматись як нормальна частина життя. Після етапу усвідомлення наступним має бути етап дії та активації ресурсів для адаптації до несприятливих умов.

Окремою проблемою є життєстійкість дітей. Автори колективної праці [16] вважають, що розвиток життєстійкості у дитини залежить не тільки від особистісних властивостей і родинних факторів, але і від соціальних аспектів життєстійкості, тобто зовнішніх колективних факторів та контекстів.

Аналіз наукової літератури [29, 30, 31] з окресленої проблеми свідчить про те, що успішність адаптації та опанування життєвими труднощами багато в чому залежить від певних особистісних характеристик і важливим видається питання стосовно з'ясування набору якостей, притаманних життєстійкій людині. Результати психологічних досліджень не дають однозначної відповіді на це питання, проте найчастіше для характеристики життєстійкої особистості пропонують такі якості:

- воля, сила Его (особистості), локус контролю, орієнтація на дію, внутрішня опора;
- здібність бачити й приймати дійсність такою, як вона є; уміння знаходити сенс у різних сторонах життя, а також прихильність до певних цінностей; здібність до імпровізації, мистецтво знаходити незвичні або неочевидні методи вирішення проблем;
- стабільність, що проявляється у збереженні здатності функціонувати, здійснювати саморозвиток, розвиватися, адаптуватися, бути відданим вибраним ідеалам, цілям, здібності зберігати постійний рівень настрою та активності, бути чутливим до різних аспектів життя, мати різносторонні інтереси, уникати спрощеності в цінностях, цілях і намаганнях.

Ф. Уолш окремо наголошує на важливості родини у забезпеченні стійкості особистості: родина є цілісною системою, а життєстійкість сімей — це здатність протидіяти стресам та життєвим труднощам і відновлюватися після них [15]. Результатом подолання труднощів стає позитивна адаптація усіх членів сім'ї, укріплення сім'ї та взаємовідносин між всіма її членами. За Ф. Уолшем, життєстійкість становить собою

взаємопов'язані динамічні процеси, що включають сильні сторони і ресурси, які члени родини можуть мобілізувати в межах своєї сімейної системи та під час взаємодії з соціальним оточенням. Автор виокремлює дев'ять основних процесів, що сприяють життєстійкості родини, які можна згрупувати у три сфери функціонування родини:

- 1) світоглядна система (як система поглядів і переконань);
- 2) організаційні та комунікативні процеси;
- 3) процеси, спрямовані на вирішення проблем.

Важливим елементом життєстійкості соціуму є його соціальна згуртованість. Дослідники аналізують категорію соціальної згуртованості суспільства у різних аспектах. Перш за все згуртованість розглядають як прагнення до загального блага (Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Т. Парсонс [19]). Умовою згуртованості в межах цього підходу вважають спільні цінності, які поділяють члени відповідної групи, їх солідарність, альтруїзм, наявність дещо спільного між індивідами та функціональну потребу в інтеграції. Так, Е. Дюркгейм вважав, що центральною категорією згуртованості є солідарність. На його думку, згуртованість як життєздатність та енергія соціального організму, його єдність і вміння чинити опір залежить від ступеня активності і тривалості спілкування між його членами. Сприйняття згуртованості є рушійною силою морального стану людини [32, с. 84—85]. Проте надсильна згуртованість певних груп веде до тотального контролю над особистістю — через це вона може зазнати заперечення цінності індивідуального життя [17, с. 72—81].

Р. Мертон [18], розвиваючи ідеї Е. Дюркгейма, обґрунтував показник соціальної згуртованості та асоційованих цінностей. Він стверджував, що суспільства, які не здатні підтримувати згуртованість, переживають аномію — розрив між структурою культури, цінностями і соціальною організацією суспільства як легітимним, доступним індивідам засобом досягнення їх цілей. Члени згуртованих суспільств поділяють загальні цінності, на яких ґрунтується їх ідентичність, моральні принципи та правила поведінки, за якими люди розвивають відносини і досягають своїх цілей. Головна передумова його концепції полягає в тому, що згуртовані суспільства зберігають стабільність, поки конфлікт та деструктивна поведінка не почнуть загрожувати інтеграції.

Деякі дослідники вважають згуртованість результатом певної домовленості, що існує в суспільстві і надає певні переваги членам групи (А. де Токвіль, Ф. Фукуяма [21], Л. Дж. Ханіфан (L. J. Hanifan), Р. Мертон, Р. Патнем (R. Patnem)). Такий підхід розглядає згуртованість як взаємну вигоду. Яскравим прикладом слугує концепція соціального договору Д. Локка (D. Locke). Умовою згуртованості в межах цього підходу вважають взаємовигідний обмін та взаємозалежність, свободи, чесноти, органічну солідарність. А. де Токвіль вважав важливим елементом демократії, здатним

примирити свободу і соціальну згуртованість, т. зв. проміжні інститути: децентралізацію влади, місцеві спільноти, різного роду асоціації, незалежний суд, пресу та інші механізми, що покликані обмежувати владу і спрямовані на дотримання законів [20]. Концепт згуртованості як переваги, взаємної вигоди на основі довіри можна застосовувати не тільки до суспільства загалом, а і до спільнот і груп, про які писав А. де Токвіль.

Сучасні дослідження доводять [22], що у серцевині підходу, що розглядає згуртованість як результат домовленостей та взаємної вигоди, знаходиться розуміння того факту, що спільне життя у спільноті потребує постійних зусиль, інвестицій у відтворення соціального капіталу. Інклюзія тут вимірюється в термінах довіри або інвестицій в соціальний капітал та відіграє велику роль у згуртованості і економічному зростанні.

Актуальним напрямком наукової думки є розгляд згуртованості не як певного стану, а як процесу розвитку спільнот [33]. Відповідно, цей процес згуртованості має бути об'єктом соціальної політики розвитку у державі і соціальна політика тут має широке розуміння як певний суспільний поступ. Так, сприяння формуванню соціальної згуртованості визначено однією з основних цілей розвитку загальноєвропейської спільноти, що закріплена у документах Ради Європи, де згуртованість визначається як здатність гарантувати благополуччя всім його членам, мінімізуючи нерівність та уникаючи поляризації [34]. Концепт згуртованості у цьому випадку виступає інструментом формування колективної ідентичності, почуття приналежності до колективного цілого і, кінець кінцем, ресурсу підтримки і взаєморозуміння. Теоретичним підґрунтям цього підходу, перш за все, є роботи авторів, які зосередили увагу на вивченні категорії соціальної інклюзії [35]. Дзеркальною стороною інклюзії виступає категорія соціального виключення. Соціальне виключення, на думку М. Геддеса [23], характеризується низкою факторів, взаємозв'язок між якими робить це явище стійким і важко змінюваним. Серед таких факторів можна виокремити: нестачу адекватної ринковим реаліям освіти, умови життя, які погіршують стан здоров'я, безпритульність, втрату підтримки у родині, маргіналізацію окремих індивідів та цілих соціальних груп, відмову від участі у соціальному житті суспільства, втрату роботи.

Р. Мертон висловив думку, що «виключене населення» не є стійкою групою, воно подеколи складається із людей, котрі витримують процес спадаючої мобільності, що є надзвичайно динамічним. Їх шанс на повернення до нормального життя залежить від прийнятої ними для себе життєвої стратегії. Дослідник виокремлював чотири її елементи: адаптацію, відповідність, надання субкультури нового статусу, повернення або втрата. Вибір стратегії є не випадковим — він залежить від матеріальних ресурсів індивіда, його освіченості та інтелектуальних здібностей. Якщо індикатори соціального виключення визначають місце людини у суспільному

устрої, то його соціальна мобільність залежить від здатності використовувати, змінювати і примножувати доступні ресурси психосоціального характеру [18]. Таким чином соціальне включення розглядається як власність згуртованого суспільства.

Тож ми коротко розкрили зміст елементів, важливих для формування життєстійкості держави. Соціальна політика здатна і повинна впливати на життєстійкість держави, оскільки безпосередньо пов'язана із життєстійкістю соціуму — про це свідчить і ретроспективний аналіз історичних подій, практик та результатів заходів соціальної політики різних країн світу.

«Велика депресія» 1930-х років, що стала найглобальнішою економічною кризою ХХ століття і вразила майже всі країни світу, призвела до різкого зниження рівня життя і масового безробіття. Найбільш глибокі і потужні прояви криза мала в США, де вона й зародилася внаслідок краху Нью-Йоркської біржі у 1929 р. Двоетапна програма «Новий курс» (*New Deal*), започаткована адміністрацією президента Франкліна Рузвельта, включала створення програм соціального захисту, державної пенсійної системи, захист профспілок, страхування на випадок безробіття, упровадження гідних стандартів оплачуваної праці та застосування громадських робіт — ці заходи допомогли поступово стабілізувати економіку, зменшити рівень безробіття і значно підвищити довіру до уряду [36].

Інший приклад ефективної соціальної політики — відновлення країн Західної Європи після Другої світової війни. План Дж. К. Маршалла (*European Recovery Program, Marshall Plan*) першочергово надав можливість швидкої економічної відбудови, а запровадження програм соціального захисту, що включали соціальне страхування, безкоштовну охорону здоров'я та освіту, призвели до швидкого зростання рівня життя і створення «держав загального добробуту» (*welfare states*) [37]. У той само історичний проміжок часу уряд Великої Британії запровадив систему соціального захисту, відому як *Beveridge Report* (за прізвиськом Вільяма Бевериджа, який представив урядову доповідь «Соціальне страхування та суміжні послуги» на засіданні парламенту). В її рамках було упроваджено національну систему охорони здоров'я (*NHS*), соціального страхування та пенсій і, як наслідок, досягнуто значного підвищення якості життя, зменшення нерівності, створення стійкого і довготривалого соціального захисту [38].

Скандинавська модель соціального захисту, яка почала впроваджуватись у середині минулого століття, окрім високого рівня соціального забезпечення, безкоштовної охорони здоров'я та освіти, характеризується довготривалими відпустками по догляду за дитиною та високими податками на фінансування соціальних програм — це сприяє високому рівню життя і соціальної мобільності, а також свідчить про політичну стабільність та високий рівень довіри до уряду [39].

Аналіз міжнародного досвіду минулого століття показує, що кожна країна використовує свої підходи для досягнення соціального захисту і стабільності. Інвестиції в соціальні програми, охорону здоров'я та освіту сприяють економічній стабільності, зменшенню нерівності та покращенню якості і рівня життя населення, проте ефективність соціальної політики напряму залежить від ступеня її адаптації до економічних, демографічних, аксіологічних та культурних особливостей кожної країни і нації.

Висновки. Формування науково-методологічних підходів до оцінювання національної соціальної політики в контексті глобальних та екзистенційних викликів, які сьогодні постали перед Україною, має посилатися на актуальне і адекватне поставленому завданню теоретичне підґрунтя. Спираючись на теоретичні засади соціоекономіки (за браком місця автори не викладали їх у цій статті), в роботі виокремлено основні складові життєстійкості держави, показано зв'язок між такими її елементами вищого рівня як життєстійкість економіки і життєстійкість соціуму. Проведений аналіз демонструє важливість соціальної політики в контексті підтримання життєстійкості населення і соціуму загалом. Соціальна політика як інститут життєстійкості держави покликана забезпечувати соціальну справедливість та економічну стабільність у суспільстві, захист та підтримку вразливих верств населення, розвиток людського капіталу як базису економічного зростання, підтримку громадського здоров'я і подовження тривалості життя, формування міцних соціальних зв'язків та покращення добробуту суспільства. Розглянуті науково-теоретичні підходи та дослідження зарубіжного досвіду впровадження заходів соціальної політики в періоди соціально-економічних криз можуть слугувати підґрунтям для формування комплексних інноваційних стратегій для протистояння викликам сьогодення і зміцнення життєстійкості держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Masten A. S. Global perspectives on resilience in children and youth. *Child development*. 2014. Vol. 85. No. 1. P. 6—20. <https://doi.org/10.1111/cdev.12205>
2. Lösel F., Bliesener T., Köferl P. On the Concept of «Invulnerability»: Evaluation and First Results of the Bielefeld Project. In: M. Brambring, F. Losel, & H. Skowronek (Eds). *Children at Risk: Assessment, Longitudinal Research and Intervention*. Berlin, Boston: De Gruyter, 1989. P. 186—219. <https://doi.org/10.1515/9783110860153-013>
3. Holling C. S. Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*. 1973. Vol. 4. P. 1—23. <https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>
4. Савченко М. Розвиток категоріального базису «економічна стійкість». *Галицький вісник*. 2019. № 2 (12). С. 5—17. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.02.005
5. Гець В. М., Бурлай Т. В., Близнюк В. В. Соціальна резильєнтність національної економіки крізь призму досвіду Європейського Союзу та України. *Економічна теорія*. 2023. № 3. С. 5—43. <https://doi.org/10.15407/etet2023.03>
6. Колодзєв О. М., Нужний К. М. Дослідження сутності та змісту економічної стійкості підприємства. *Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб.* 2007. № 78.

- C. 238—243. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25249> (дата звернення: 01.07.2024).
7. Іванов В. Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств на прикладі підприємств машинобудівного комплексу. Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2005. 268 с.
 8. Пирожков С. І., Божок Є. В., Хамітов Н. В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник НАН України*. 2021. № 8. С. 74—82. <https://doi.org/10.15407/visn2021.08.074>
 9. Лепіхов А. В., Храпач Г. С. Проектна діяльність у сфері забезпечення національної стійкості: сутність, зміст, структура. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2021. № 1 (71). С. 18—26. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-1-71/18-26>
 10. Резнікова О. О. Особливості формування державної політики за принципами національної стійкості. *Вісник Львівського університету*. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2018. № 18. С. 349—353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2018_18_52 (дата звернення: 01.07.2024).
 11. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Київ: НІСД, 2022. 532 с.
 12. Новікова О. Ф., Остафійчук Я. В. Забезпечення збалансованого соціально-трудового розвитку України: виклики та можливості. *Економіка промисловості*. 2023. № 2 (102). С. 62—77. <http://doi.org/10.15407/econindustry2023.02.062>
 13. Wong Paul T. P. *The Human Quest for Meaning: Theories, Research, and Applications*. New York: Routledge, 2012. 768 p.
 14. Schafer M. H., Shippee T. P., Ferraro K. F. When Does Disadvantage Not Accumulate? Toward a Sociological Conceptualization of Resilience. *Schweizerische Zeitschrift fur Soziologie. Revue suisse de sociologie*. 2009. No 35 (2). P. 231—251. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24526803/> (дата звернення: 01.07.2024).
 15. Walsh F. Family resilience: A developmental systems framework. *European Journal of Developmental Psychology*. 2016. No 13 (3). P. 313—324. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1154035>
 16. Ruiz-Casares M. et al. Cultural roots of well-being and resilience in child mental health. In: Ben-Arieh A., Casas E., Frønes I., Korbin J. (Eds). *Handbook of child well-being*. Dordrecht: Springer. 2014. P. 2379—2407. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9063-8_93
 17. Durkheim E. *Suicide, a Study in Sociology*. London: Routledge, 1951. 426 p.
 18. Merton R. K. *Social Theory and Social Structure*. Warszawa: PWN, 1982. 702 p.
 19. Parsons T. *Politics and Social Structure*. New York: Macmillan—The Free Press, 1969. 557 p.
 20. Tocqueville A. de. *Democracy in America*. Chicago: University of Chicago Press, 2022. 722 p.
 21. Fukuyama F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Los Angeles: The Free Press, 1996. 480 p.
 22. Oxoby R. J. Understanding social inclusion, social cohesion, and social capital. *International Journal of Social Economics*. 2009. No. 36. P. 1133—1152. <https://doi.org/10.1108/03068290910996963>
 23. Geddes M. Tackling Social Exclusion in the European Union? The Limits to the New Orthodoxy of Local Partnership. *International Journal of Urban and Regional Research*. 2000. No 24 (4). P. 782—800. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00278>
 24. Stockholm Resilience Centre. Resilience dictionary. URL: www.stockholmresilience.org/research/resilience-dictionary.html (дата звернення: 01.07.2024).

25. Resilience Alliance. Glossary. URL: <https://www.resalliance.org/glossary> (дата звернення: 01.07.2024).
26. Disaster Recovery Institute. International Glossary for Resilience. URL: <https://drii.org/resources/viewglossary> (дата звернення: 01.07.2024).
27. Гриценко А. А. Національно укорінений розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні гео економічні зрушення. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 38—54. URL: http://economyukr.org.ua/docs/EU_23_04_038_uk.pdf (дата звернення: 05.08.2024).
28. Резнікова О., Войтовський К. Проблема термінологічної невизначеності у сфері розбудови національної стійкості: Аналітична записка. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/az-7-gloss-060121_5.pdf (дата звернення: 01.07.2024).
29. Бацилева О. В., Пузь І. В., Єрмішев О. В. Життєстійкість як внутрішній ресурс особистості та шляхи її підвищення під час професійного становлення. *Габітус*. 2021. № 22. С. 52—56. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.22.8>
30. Титаренко Т., Ларіна Т. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність і безпека. Київ: Марич, 2009. 76 с.
31. Чиханцова О. Життєстійкість та її зв'язок із цінностями особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 42. С. 211—231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_42_13 (дата звернення: 01.07.2024).
32. Maciver R. M. *The Ramparts We Guard*. New York: The MacMillan, 1950. 156 p.
33. Jenson J. Mapping Social Cohesion: The State of Canadian Research. Canadian Policy Research Networks Study. 1998. No. F/03. 49 p. URL: http://www.cccg.umontreal.ca/pdf/cprn/cprn_f03.pdf (дата звернення: 01.07.2024).
34. A new strategy for Social Cohesion. Revised strategy for Social Cohesion approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 31 March 2004. European Committee for Social Cohesion (CDCS). 2004. 26 p. URL: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf (дата звернення: 01.07.2024).
35. Ogilvie K. D., Eggleton A. In from the Margins, Part II: Reducing Barriers to Social Inclusion and Social Cohesion. Report of the Standing Senate Committee on Social Affairs, Science and Technology. Canada. 2013. 193 p. URL: <https://sencanada.ca/Content/SEN/Committee/411/soci/rep/rep26jun13ExecSummary-e.pdf> (дата звернення: 01.07.2024).
36. New Deal. United States history. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/New-Deal> (дата звернення: 04.08.2024).
37. Pidorycheva I. Post-war Recovery of Europe: Experience and Lessons for Ukraine. *Journal of European economy*. 2022. Vol. 21. No. 2 (81). P. 170—187. <https://doi.org/10.35774/jee2022.02.170>
38. Мигаль М. Дослідження практик відновлення країн після руйнації: Велика Британія. Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislya-ruynacziyi-velyka-brytaniya/> (дата звернення: 04.08.2024).
39. Lane J.-E. The twilight of the Scandinavian model. *Journal of Economic and Social Thought*. 2024. № 11 (1—2). P. 35—45. URL: <https://journals.econsocieties.com/index.php/JEST/article/view/2480>

REFERENCES

1. Masten, A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child development*, 85 (1), 6—20. <https://doi.org/10.1111/cdev.12205>
2. Lösel, F., Bliesener, T., & Köferl, P. (1989). On the Concept of «Invulnerability»: Evaluation and First Results of the Bielefeld Project. In: M. Brambring, F. Losel, & H. Skowronek

- (Eds). *Children at risk: Assessment, longitudinal research, and intervention*, 186—219. Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110860153-013>
3. Holling, C. S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1—23. <https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>
 4. Savchenko, M. (2019). Development of categorical basis «economic sustainability». *Galician Economic Bulletin*, 2 (12), 5—17. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.02.005 [in Ukrainian].
 5. Heyets, V., Burlai, T., & Blyzniuk, V. (2023). Social resilience of the national economy through the prism of the experience of the European Union and Ukraine. *Economic theory*, 3, 5—43. <https://doi.org/10.15407/etet2023.03> [in Ukrainian].
 6. Kolodiziev, O. M., & Nuzhnyi, K. M. (2007). Study of the essence and content of the economic sustainability of the enterprise. *Municipal economy of cities: Scientific and technical collection*, 78, 238—243. <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25249> [in Ukrainian].
 7. Ivanov, V. L. (2005). Management of economic sustainability of industrial enterprises on the example of enterprises of the machine-building complex. Luhansk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University [in Ukrainian].
 8. Pyrozhkov, S. I., Bozhok, Ye. V., & Khamitov, N. V. (2021). National Resilience of the Country: Strategy and Tactics of Anticipation of Hybrid Threats. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.*, 8, 74—82. <https://doi.org/10.15407/visn2020.07.003> [in Ukrainian].
 9. Lepikhov, A. V., & Khrapach, G. S. (2021). Project activity in the field of ensuring national resilience: essence, content, structure. *Collection of scientific works of the Center for Military and Strategic Studies of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky*, 1 (71), 18—26. <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-1-71/18-26> [in Ukrainian].
 10. Reznikova, O. O. Peculiarities of the formation of state policy according to the principles of national stability. *Bulletin of Lviv University. Series: Philosophical and political studies*, 18, 349—353. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2018_18_52 [in Ukrainian].
 11. Reznikova, O. O. (2022). National stability in the conditions of a changing security environment. Kyiv: National Institute for Strategic Studies [in Ukrainian].
 12. Novikova, O. F., & Ostafychuk, Ya. V. (2022). Ensuring Balanced Social and Labor Development of Ukraine: Challenges and Opportunities. *Economy of Industry*, 2 (102), 62—77. <http://doi.org/10.15407/econindustry2023.02.062> [in Ukrainian].
 13. Wong Paul T. P. (2012). *The Human Quest for Meaning: Theories, Research, and Applications*. New York: Routledge, 2012. 768 p.
 14. Schafer M. H., Shippee T. P., & Ferraro K. F. (2009). When Does Disadvantage Not Accumulate? Toward a Sociological Conceptualization of Resilience. *Schweizerische Zeitschrift fur Soziologie. Revue suisse de sociologie*, 35 (2), 231—251. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24526803/>
 15. Walsh, F. (2016). Family resilience: A developmental systems framework. *European Journal of Developmental Psychology*, 13 (3), 313—324. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1154035>
 16. Ruiz-Casares, M. et al. (2014). Cultural roots of well-being and resilience in child mental health. In: Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., Korbin, J. (eds). *Handbook of child well-being*, 2379—2407. Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9063-8_93
 17. Durkheim, E. (1951). *Suicide, a Study in Sociology*. London: Routledge.
 18. Merton, R. K. (1982). *Social Theory and Social Structure*. Warszawa: PWN.
 19. Parsons, T. (1969). *Politics and Social Structure*. New York: Macmillan—The Free Press.
 20. Tocqueville, A. de (2022). *Democracy in America*. Chicago: University of Chicago Press.

21. Fukuyama, F. (1996). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Los Angeles: The Free Press.
22. Oxoby, R. J. (2009). Understanding social inclusion, social cohesion, and social capital. *International Journal of Social Economics*, 36, 1133—1152. <https://doi.org/10.1108/03068290910996963>
23. Geddes, M. (2000). Tackling Social Exclusion in the European Union? The Limits to the New Orthodoxy of Local Partnership. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24 (4), 782—800. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00278>
24. Stockholm Resilience Centre. Resilience dictionary. www.stockholmresilience.org/research/resilience-dictionary.html
25. Resilience Alliance. Glossary. <https://www.resalliance.org/glossary>
26. Disaster Recovery Institute. International Glossary for Resilience. <https://drii.org/resources/viewglossary>
27. Grytsenko, A. (2023). Nationally rooted economic development as a local response to the global geoeconomic shifts. *Economy of Ukraine*, 4, 38—54. http://economyukr.org.ua/docs/EU_23_04_038_uk.pdf [in Ukrainian].
28. Reznikova, O., & Voitovskiy, K. The problem of terminological uncertainty in the field of building national stability. Analytical note. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/az-7-gloss-060121_5.pdf [in Ukrainian].
29. Bacyleva, O. V., Puz, I. V., & Yermishev, O. V. (2021). Vitality as an internal resource of the individual and ways to increase it during professional formation. *Habitus*, 22, 52—56. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.22.8> [in Ukrainian].
30. Tytarenko, T., & Larina, T. (2009). Vitality of personality: social necessity and safety. Kyiv: Marych [in Ukrainian].
31. Chykhantsova, O. (2018). Sustainability and its connection with personal values. *Problems of modern psychology*, 42, 211—231. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_42_13 [in Ukrainian].
32. Maciver, R. M. (1950). *The Ramparts We Guard*. New York: The MacMillan.
33. Jenson, J. (1998). Mapping Social Cohesion: The State of Canadian Research. Canadian Policy Research Networks Study F/03. http://www.cccg.umontreal.ca/pdf/cprn/cprn_f03.pdf
34. European Committee for Social Cohesion (CDCS) (2004). A new strategy for Social Cohesion. Revised strategy for Social Cohesion approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 31 March 2004. http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf
35. Ogilvie, K. D., & Eggleton, A. (2013). In from the Margins, Part II: Reducing Barriers to Social Inclusion and Social Cohesion. Report of the Standing Senate Committee on Social Affairs, Science and Technology. Canada. <https://sencanada.ca/Content/SEN/Committee/411/soci/rep/rep26jun13ExecSummary-e.pdf>
36. New Deal. United States history. Britannica. <https://www.britannica.com/event/New-Deal>
37. Pidorycheva, I. (2022). Post-war Recovery of Europe: Experience and Lessons for Ukraine. *Journal of European economy*, 21, 2 (81), 170—187. <https://doi.org/10.35774/jee2022.02.170>
38. Mygal, M. Research on the practices of reconstruction after destruction: the UK. Institute of Analytics and Advocacy. <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislya-rujnacziyi-velyka-brytaniya/> [in Ukrainian].
39. Lane, J.-E. (2024). The twilight of the Scandinavian model. *Journal of Economic and Social Thought*, 11 (1—2), 35—45. <https://journals.econsciences.com/index.php/JEST/article/view/2480>

Стаття надійшла до редакції журналу 24.07.2024

Tetiana Kalashnikova, PhD (Economics), Leading Researcher
Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: tatank@meta.ua
ORCID: 0000-0002-7963-3155

Iryna Gerasymenko, Principal Engineer
Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: irina_gera@ukr.net
ORCID: 0009-0001-6465-7605

SOCIAL POLICY AS A FACTOR ENSURING STATE SUSTAINABILITY

In the conditions when Ukrainian statehood is facing the most serious challenge in its recent history, issues regarding state policy priorities in the social and economic sphere are becoming relevant. The goal of the article is to study the place and role of social policy in the process of ensuring the sustainability of the state. General scientific methods of analysis and synthesis, generalization, classification, system analysis, as well as a graphic method for visualization of the obtained results were used to form the main theses of the study. The work analyzes the modern scientific and theoretical platform and basic definitions of the concept of «sustainability», investigates the specifics and permanent context of the use of terms related to it — viability, stability and resilience, offers a systemic view of the state's viability and identifies its components. Social policy is considered as an element of the management system of social processes, which directly affects the sustainability of Ukrainian society. At the current stage of development of the global economy, human is the main source of economic growth, and the quality of human potential is the key to the state's competitiveness. Taking this into account, the importance of social and humanitarian policy is growing many times over. In economic policy, making a profit does not become a self-sufficient activity, instead the policy should be aimed at the person, unlocking the potential of the individual and forming the quality human potential of the state. Therefore, when assessing social policy, one should remember the value of a person, in particular the economic one, and the need for appropriate investments — in safety, health care system, and improving working conditions for the development of this resource. The work highlights the main elements of the state's sustainability, shows the connection between its higher-level elements, such as the sustainability of the economy and the sustainability of society. It is in society — in the family, community, at the place of study — that the personality is formed and acquires a certain physical condition, education, professional skills and qualifications, and social connections. In this way, human and social capital is formed as a resource for the development of the economy and, accordingly, its stability and sustainability. At the same time, the economy generates material and financial resources that are necessary for both physical existence and development of an individual, as well as for the existence of society as a whole, in particular, social and engineering infrastructure facilities. The conducted analysis clearly demonstrates the importance of social policy as a social institution of sustainability in the state.

Keywords: sustainability of the state, sustainability of society, sustainability of the economy, social policy, social cohesion.